

2
Antonii Nebriffen. repeti
tio sexta de menfuris.

Aelii Antonii Nebrissen. grāmatici atq; Regii Historiographi de mensuris repetitio sexta.

Quod ab hinc triennio pollicitus sum uobis Patres obseruadi atq; studiosa litterarum iuuētus: me traditurum disputationē quādam de numeris pōderibus ac mensuris: eam ego uobis sum hodie redditurus: & quidem ob dilationem tēpōris magno scēnore cumulatam. Coegit me p̄terea illius pollicitationis meę debitū properatius soluere lex illa nostrę academię: quę iubet p̄ceptores: quęq; in sua facultate repetitionē facere iis de rebus quas eo ipso anno profiterentur. Cum itaq; superiores quinq; repetitiones meę ad artem grāmaticam p̄tinerent: cui tunc p̄cipue dabamus operam: nunc mutata professione: opus quoq; fuit & materiā mutare. Cūq; in expositione pliniana aliquid cotidie incidat de numeris pōderibus & mēsuris: priuatimq; apud Quintilianum disputatū sit arithmeticam & geometriā ceterasq; mathematicas disciplinas oratori necessarias esse: uisum est hoc in loco utrunq; debitum & pollicitici & p̄fessionis meę una opera dissoluere. Nam cum in autorib; p̄fiscis multa cotidie legamus: quę aut penit; aut magna ex parte nobis incognita sunt: quędā tamē ex illis ignorasse nullū uitę fuerit dispēdium. Atq; e diuerso alia sunt: sine quibus multę res a maioribus nostris ad utilitatē publicam elaboratę ad nos puenire non possunt: quorū ignorantia teneri nō modo calamitosum ueq; etiā turpe est.

In quo genere sunt tria illa in quibus res opifex idem mundi arbiter omnia disposuit. Omnia inquit sapietia in mensura & numero & pondere disposuisti. Sed posterioribus his duobus in aliud tempus omissis: de mensuris apud uos hodie sermonem habiturus sum. Hæc in triplici genere posita sunt: aut enim metiuntur longitudinem tantum, aut longitudinem latitudinemque simul: aut longitudinem latitudinem pariterque & profunditatem. Hæc recentiora nomina que ad modum uulgo exposita sunt: atque etiam indoctissimo cuique obuia & manifesta: sic antiqua omnibus fere incerta: aut paucis admodum explorata sunt. Si enim legas quæ stathmos qua nulla est mensura longitudinis maior: continet schoenorum trium cum dimidio interuallum. Schoenos rursus duas parasangas: parasanga iterum triginta stadia: stadium quoque centum uiginti quinque passus: passus uero quatuordecim pedes: quæ scire possis quantum quodque illorum continet spatium: cum pes ipse nihil certi aut definiti habeat. Nam potest fieri ut sit alicuius uiri pes: quæ sit alterius sesquipes. Sed neque pedis partes possunt nobis ostendere quantum ille sit: puta scimipes: palæstes. digitus. uncia: cum omnis pars aliquota sui totius proportionem seruet. Incertiora adhuc illa palmum: spithama. cubitum. ulna. statura: cum pro hominum proceritate. breui. aut mediocri statura uariantur. Itaque quantumcunque detur quantitas: quæ sit aliarum mensura: semper erit quemadmodum dialectici dicunt petitio principii. Pari quoque modo in latitudine si quis precontetur: quantum soli contineat centuria: respondeasque illi centum agri iugera. Quæratque rursus quantum contineat iugera: & respondeas duos actus qua

dratos. Quæratque iterum actus quadratus quantum completatur: respondeasque centum uiginti pedes in unoquoque latere quadrati: cum pedis ut diximus incerta sit mensura: quomodo scire possumus quod sit actus quadratus: quid iugerum. quid centuria. In profunda quoque uasorum capacitae si quis quærat: culleus quantum capiat: respondeaturque amphoras uiginti. atque iterum amphora quantum: & respondeatur quantum capit figura cubica habens omnia duodecim latera pedalia in octo angulis orthogonaliter coeuntia: nihilomagis scire possis quantum capiat culleus & amphora. Cum igitur pedis mensura ut idem dictum est: in genere metiendo sit prima: deheatque esse per se nota: si ignoretur quantum ea sit: necesse est & quæ sequuntur ignorari. Habere autem incognita per cognitis in quocumque genere discipulis: altere e duobus uitium est: quæ Cicero in officio primo scribit summopere uitanda esse: in principii maxime quæ debent esse per se nota. Atqui quod alia metiri debet: principium est: & per se notum esse oportet. Quid igitur restat faciendum: ne habeamus certam aliquam mensuram: quæ reliqua mensurabilia metiri possimus. Nimirum ut certa pedis longitudo exploretur: quandoquidem in genere mensurabilium id est minimum: quo ex Aristotelis doctrina alia eiusdem generis mensurari debeant. Certa uero pedis mensura posset forsitan in aliis partibus orbis deprehendi facilius: ex antiquorum monumentis: puta ex pyramidibus & obeliscis quæ hodie uisunt. quorum altitudinem latitudinemque. Sed mihi in hispania duo tantum uidisse contigit. Clarissimi auctores memorie prodiderunt.

Est apud emeritā augustā urbem lusitaniæ quondam clarissimam inter cetera magnitudinis eius uestigia stadium in circo: ubi ludi circenses celebrabatur: quod sæpe meis pedibus gressibus passibusq; dimensus sum: unde facile collegi iustam indubitatamq; pedis passusq; mensuram. Est præterea eiusdem lusitaniæ uia nobilissima: argentea uulgo dicitur: quam Licinius pontifex primum strauit: deinde Traianus cæsar refecit. & deinceps Aelius Pertinax aliiq; imperatores restituerunt: id quod ex lapidibus intelligitur: quibus millia passuum distinguuntur. Ea perducta est ab emerita augusta per castra cæcilia salmanticam usq; ubi primum in extrema pontis parte incipit eua nescere: neque ulterius ullum uia illius uestigiū cernit. Inueniendi autem pedis mensuram ex milliario: hoc est ex duorum lapidum interuallo huius modi fuit. Cū quodq; milliariū millenos passus habeat: qui conficiunt pedes quinque: accepto fune qui neq; intendi neq; remitti possit: tandiū mensus sum spacium duobus lapidibus interceptum: quo ad centum ductus chordæ illius per spacium ductæ conficeret totum illud interuallum: quod inter duo marmora distendebatur. Quinquagesima deinde pars ex fune monstrauit mihi certam pedis mensurā: quandoquidem milliariū in quinque mille pedes porrigi diximus. Ex emeritensi præterea stadio in centum uiginti quinque passus diuiso: passibus quoq; in pedes quinque distributis prouenit mihi eadem pedis longitudo: quam notauit ad usus insequentes positurus deinde palam pro bibliotheca: quæ nunc magnificentissime in gymna-

sio nostro salmanticensi extruitur. Ut quoties indubiū uenerit aliquid quod ad rationem cuiuscūq; mensuræ pertineat: rei certitudo inde petatur: ut possit comprehendique modum ait Apostolus: que sit longitudo. latitudo. profunditas & sublimitas.

Idq; fecimus Romanorum exemplo qui legitimi pedis longitudinem per quem reliqua omnia dimetienda erant: in capitolio dedicarunt. De quo extat Prisciani grammatici non ignobile carmen.

Pes longo spacio summo latoq; notetur.

Angulus ut par sit: quem claudit linea triplex.

Quattuor ex quadris mediū cingatur inane.

Amphora fit cuius uim ne uiolare liceret:

Sacra uere ioui tarpeio in monte quirites.

Habita igit certa pedis longitudine facile possumus alias longitudinis & latitudinis profunditatisq; mensuras ad normam reducere: de quarum ratione nō per genera sed de singulis per ordinem alphabetariū disserem: ut quod quisq; requirere uolet: non necesse habeat totū opus perlegere: ut ferre possit: quod optat.

Acetabulum ut Plinius libro primo & uigesimo scribit: continet heminae quartam partem: quæ dimidium sextarii capit. Erit itaq; acetabulum trecentesima octogesima pars amphoræ. Dictum acetabulum ab aceto non ab accipiendo ut Hermolaus barbarus credi uoluit. Erat enim acetabulum uas certæ cuiusdam quantitatis in quod acetum infundi consueuit: quæ mensura frequenter a Plinio Celso reliq; medicis ponit. A græcis oxybaphus dicitur:

quod Plini⁹ intinctū aceti nōnūquā interpretat. Nostri se-
culi medici putāt eē quātū ouī putamen capit. In exodo
p uase incertę capacitatis accipit. Parabis inquit acetabu-
la & phialas. Hebraice dicitur.

Actus duplex ē. alī nāq; dicit⁹ qdrat⁹. alter uero altera pte lō-
gior: uterq; in superficie mensura. Act⁹ quadrat⁹ cōtinet⁹
ambitu centū uiginti pedū in unoquoq; lateꝝ quattuor:
ita tamē ut angulī q; fiūt ex cōtactu lineaz; sint recta. Cō-
tinet autē actus quadrat⁹ intra se quadratos pedes quattu-
ordecim mille quadringentes. Dicitur est actus quod in
eo boues agerentur cū aratur uno impetu iusto. Ex Var-
rone. Columela. Plinio.

Actus minim⁹ ut Varro & Columela tradūt: habet latitudi-
nis pedes quattuor lōgitudinis centū uiginti: ut cōtineat
in superficie pedes quadratos quadringētos octoginta.
Act⁹ uero quēadmodū accipiūt iure cōsulti in seruituti-
bus rusticorum prædiorum pedes cōtinet in lōgitudine
quot dixim⁹ actū minimū cōtinere: lōgitudinis uero in-
certus est termin⁹: hoc est p agri modo cui seruitus illi
est imposta. Actū uero dicit⁹ q; habere in agro alieno: cū
habet ius agēdi iumenta. Varro de lingua latina. ut quo
agebāt actus: sic qua uehebant fructus: uie dicit⁹.

Amphora ad cui⁹ inanitatē omnia uasa referunt siue illa sint
maiora siue illi⁹ partes: iā multis disputatū est quomodo
cōstitueret. Nā si lōgitudō pedis ducat in latitudinē ea-
dēq; ducat in pfunditatē: sic tamē ut triū lateꝝ cōtactus
efficiāt angulos rectos in solidū cōficiet amphorę capa-
citas quæ uicies sumpta culleū implet. Cōplectit⁹ autē mē

dimnos duos. modios tres. sextarios octo & quadragin-
ta. cotylas uero siue heminas nonagitasex. Atqui ampho-
ra attica amplior est aliquanto. Sed nos cum de amphora
loquimur: romanam intelligimus.

Artaba mēsurā ægyptia capit modios tres & modii tertiam
partem. hoc ē quantum amphora & amplius semodium.
de qua Priscianus grammaticus.

Est etiam terris quas aduena nilus inundat.

Artaba: cui superat modii pars tertia post tres.

Hieronym⁹ in illud Esaie cap. v. Triginta modii semētis
faciunt modios tres: septuaginta inquit interpretes pro
triginta modii uerterunt artabas sex quæ mensura ægy-
ptia est: & facit modios uiginti. quod est prope consenta-
neum ei quod Priscian⁹ de artaba scribit. Si enī senarius
ducat per ternariū & trientē: proueniet summa uiginti
modiorum. Est igitur differentia inter nostrum interpre-
tem & septuaginta: modiorum decem.

As dicitur tam de quantitate discræta quæ dicitur multitu-
do: quæ de quantitate continua que magnitudo appellat⁹.
Nā & columela in partiendo iugero in duodecim uncias
assem appellat ipm iugeꝝ. continet partes easdē quas dis-
creta quātitas unciam. dextantem. deuncem. dodratē. bes-
sem. septuncem. semisseu. quincuncem. quadratē. tri-
entem. Vnciæ partes suo loco dicemus.

Batus quēadmodū in iezeciele cap. xlv. legim⁹ decima ps co-
ri est: quia decē bati implēt corꝝ. In tercio regū uolnūie
ca. vii. Quadraginta inq; batos capiebat luter un⁹: eratq;
quattuor cubitoꝝ. & superi⁹ dixerat de mari æneo: quod

Iusta pedis mensura

capiebat tria milia batorum. Abatis inquit Priscianus: qui
præest mensuris frumentariis. Potest namque fieri ut eadē
sit mensura liquidorum & aridorum. Sed ut batus reduca-
tur ad mensuram notiore: si batus est cori decima pars:
corus autem idem est quod gomor: qui continet duode-
cim sextarios: erit batus maior sextario quinta sextarii parte.

Atqui sextarius amphoræ pars est duo de quinque gelima.
Bes: qui ut inquit Varro quondam appellabatur des: dictus
quasi dempto triente ab asse: postea dictus est bes ut festus
inquit: quod bis triens sit: conti netque uncias octo siue in
numeris siue in magnitudinibus & mensuris. Nam & de
uase potorio Martialis dixit.

Quincunces & semisses bessimque bibamus.

Cauis ut fiat iulius & proculus.

Vitruuius quoque libro quinto bessalibus inquit latercu-
lis pilæ struatur. Sed de poculo bessali cum loquitur poeta
refertur ad uncias libræ. Vitruuius tamen lateres bessales
intelligit: qui habent octo pedis uncias hoc est duos trientes.
Columela uero libro vi. In agrorum dimensione pro duo-
bus iugeri trientibus accipit.

Cab siue cabus in forma declinabili inter hebræos quorum
hæc particula est: non satis constat: cuiusmodi mensura sit.
Alii dicunt esse quantum duæ manuum uolæ capiunt.
Alii quod est pateræ quoddam genus. Alii quod est mo-
dius: hoc est amphoræ tertia pars. Quarto Regum uolu-
mine cap. vi. Facta est inquit fames magna in samaria: &
tandiu obsessa est: donec ueniret quarta pars cibi ser-
coris columbarum: quinque argenteis. Quod si cabus est

modius: quarta illius pars erit quattuor sextarii.

Cadus mensura erat tantæ capacitatis quanta est amphoræ
italicæ ut auctor est Pollux qui ad hoc comprobandum
citat philochorū. Amphora uero attica aliquanto ampli-
or est nostra. Priscianus. Attica præterea dicenda est am-
phora nobis siue cadus. Lucas. xvi. Quātū inquit debes
domino meo. at ille dixit: centum cados olei. Est alioque ca-
dus uinariū uas incertæ cuiusdā capacitatis: ut apud Ver-
giliū Vina bonus quæ deinde cadis onerarat acestas.

Ceturia apud antiquos centū iugeribus implebat unde dicta
est. Postea uero duplicata priscū nomē retinuit. Autores
sunt Varro de lingua latina & Columella de agricultura libro vi.

Ceranium a græcis dicitur quæ sit amphora siue metreta
latinis uero quadrantale. Est alioque ceramion uas fictile:
aut figlina id est officina ubi uasa fictilia fingunt.

Chœnix mensura est capiēs sextarios quattuor. Priscianus.
Heminas recipit geminas sextarios unum. Qui quater assū-
ptus fit graio nomine chœnix. Erit igitur chœnix duodecima
pars amphoræ. Chœnices uero tres impleunt mensuram
quæ ab hebræis dicitur gomor. Hieronymus de hebrai-
cis nominibus.

Gomor inquit est mensura atticorum: chœnicū triū. Galenus
in pri. decameridon furfuris inquit chœnicis dimidiū: uti-
tur eadē mensura & aliis in locis. Meminit & Plutarchus in
numa super chœnicem inquit non sedendum.

Chus mensura est continens sextarios sex: qui & cōgius dicitur
Priscianus de sextario. Qui quater assumptus fit graio nomine
chœnix. Adde duos chus fit: uulgo qui est cōgius unus.

Cyane est pars tertia eius mensuræ quã uocant mystrũ. At qui mystrum cyathi pars est quarta. Cyathus uero cotylæ pars sexta. Coryla rursus dimidium sextarii. Sextarius xlviii. pars amphoræ.

Cyathus quẽadmodũ statim dixim⁹ sexta pars est cotylæ siue hemina: hoc est sextarii duodecima. Plini⁹ in calce primi & uigesimi uoluminis. cyathus inquit p̄ se p̄det drachmas decẽ. sed cũ sub eiusdẽ uasis inanitate contẽta non idem habeat pond⁹ etiã si eiuldẽ generis sint: ex Pliniana descriptione nõ potest cõstare nobis quantũ cyath⁹ capiat. Cõmodiusq; id Priscian⁹ tradit. At cotyle cyathos bis ternos una recepat. Iã uero cotyla eadẽ est quẽ hemina hoc ẽ sextarii dimidiũ. Cyathi uero mensura utit̄ Galenus frequẽter & alii complures.

Cochlear. siue cochleare mēsurā est sed nõ certe cuiusdã capacitatis. non tamẽ aligula quam pharmacopolæ spathula uocant multũ distãs: nisi quod aliquãto uidet̄ esse minor ex Martialis carmine lib. viii. Quid tibi cũ phiala ligulã cum mittere possis. Mittere cũ possis uel cochleare mihi. Plini⁹ libro. xxvi. Plantago inquit mane sumpta ligulis duabus siue cochlearibus. Celsus cochleare plenũ delinguatur.

Congius quemadmodum diximus in uerbo chus mensura est: quæ capit sextarios sex hoc est partẽ amphoræ octauam. Plinius libro. xiiii. de quodam potore maximo q̄ ebibit tres cõgios uno impetu ne putet̄ eẽ minimũ quod potauit illa apud Iuuenalẽ mulier. Sextarius inquit alter ducit̄ ante cibũ rapidam facturũ orexim.

Corus qui ab hebræis dicitur cor triginta modijs impletur. Nã pro eo Hieronym⁹ in Esaia cap. v. triginta modios interptatus est. Continetq; ephi decẽ: totidẽq; batos. nã corus quẽadmodũ in iezeciele legimus mēsurā communis est aridorũ & liquidorũ: cũ ephi aridorũ sit tantũ batus uero liquidorũ. Continet aut̄ corus sexaginta sata. satum uero sexaginta ouorũ putamina. Huius quoq; mensuræ Lucas meminit cap. xvi. cẽtum inquit coros tritici. ait illi accipe litteras tuas & scribe octoginta.

Cotyla quẽ hemina etiã cognominatur. Priscianus.

At cotylas quas si placeat dixisse licebit

Heminas recipit geminas sextarius unus.

Sextariũ uero quadragesimam octauam amphoræ partẽ esse dictum est & suo loco dicetur.

Cubitũ constat sesquipede hoc est digitis uiginti quattuor: Potest dici cubit⁹ genere masculino Hieronymo auctore. Scribit nanq; in illud iezielis cap. xl. inter thalamos quinque cubitos. illud inquit me semel monuisse sufficiat nosse mē cubitũ & cubita neutrali genere appellari sed pro facilitatẽ intelligẽtiæ uulgarisq; cõsuetudine ponere cubitum genere masculino. Est & cubitũ regium trib⁹ digitis maius hoc est digitorũ septẽ & uiginti. Autor est Herodot⁹ libro pri. Est & cubitũ ægyptium de quo Augustin⁹ de ci. libro. xv. Apud ægyptios inqt geometras unũ cubitum quãtum sex nostra ualere asseuerant.

Culle⁹ uter ex boue uiginti amphoris implet̄. de quo Priscianus. Est & bis decies quẽ cõficit amphora nostra Culleus hac nulla maior est mensura liquoris. Varro de re ru

stica. argis iugerum unum denos quos culleos fert. Plinius libro. xiiii. Septenos culleos singula iugera hoc est ceterenas quadragenas inquit amphoras musti. Culleo insuebant paricida in digestis ad legem pompeiam de paricidis. l. poena. Iuuenalis. Nec serpens unus nec culleus unus.

Decēpeda p̄tica erat decē pedum qua mensores utebantur ad dimetiēdos agros. Horatius nulla decēpedis metata priuatis opaca porticus excipiebat arcton. hic decēpedator qui decempeda metit agros. Cicero in philippicis. agri inquit priuati & publici decempedator.

Decuns siue decuncis idē est quod dextās: sed decuns dicitur quod decē cōtineat alicuius solidae magnitudinis uncias. dextās uero quod ab asse sit dēptus sextans. Priscianus. At si sextatē retrahas erit ille decuncis.

Deuns ut diximus cōtinet uncias undecim dicitur quasi dempta uncia ex asse non modo in nūeris sed in magnitudinibus quoque: ut i iugeri dimēsiōe apud Columelā lib. vi.

Dextans qui Prisciano dicitur decuncis decem continet uncias in quantitate continua siue discreta quēadmodum in reliquis partibus assis dicitur est & dicitur.

Digitus sextadecima pars est pedis: sed ip̄ius digiti non simplex est obseruatio. nā alius uocat quadratū alius rotundū. in quadrato obseruat unū e quattuor lateribus in rotundo diametrum: quo aquarum salietium moduli mēsurantur. frōtinus de aquarum ductibus: aquarum inquit moduli aut ad digitorum aut ad unciam mēsuram instituti sunt. Paulus libro. viii. digestorum de seruitutibus rusticorum pediorum. l. titius digitum inquit tibi dono aquarum. Accursum satis inepte per aquarum digi-

tum intelligit quātum fluit per digitum statuæ.

Diaulū ē mēsurā duorum stadiorum. Vitruuius libro. v. in palæstris peristylia quadrata siue oblonga ita sunt faciēda ut duorum stadiorum habeant ambulationis circuitionē: quā graeci uocant diaulū. Unde diaulodromi dicitur: quod cum ad metā puenerint flectētes eo rursus recurrēbāt unde cursus inierant.

Dodrās dicitur nouē partes libræ siue assis. & in iugere eadē ē obseruatio. Est & dodrās pedis nouē uncię hoc ē spithama Vñ Plinius libro. vii. de pygmeis spithameis qui ternas inquit spithamas lōgitudine idēst ternos dodrantes non excedunt. Idē libro. viii. Maximi belluæ dētes dodrātium mensura minimi semipedum.

Dolichos mēsurā erat stadiorum duodecim unde dolichodromi dicitur qui sexies stadium circuibant aut duodecim stadia curiebant.

Doron inquit Vitruuius antiqui uocabāt palmū hoc est quattuor digitorum palæsten. unde lateres tetradori & pētadori idēst quaternorum aut quonorum palmorum Vitruuius & Plinius. Ephī siue ut hebrei dicunt epha quoniā in fine habet comes subiectum phi. eiusdem est capacitatis cuius est batus. nisi quod batus est liquidorum mensura epha uero aridorum. Iezecielis cap. xlv. Ephī & batus æqualia & unius mensuræ erunt: ut capiat decimam partem cori batus: & decimam partem con ephi. Hieronymus in illud Esaię cap. v. Triginta modii sementis faciunt modios tres. triginta inquit modii idēst corus faciet epha. quod septuaginta interpretati sunt tres mensuras idēst tres modios. In libro quoque ruth cap. ii. Inuenit inquit ordeī quasi ephi

mēsuram quod oēs tres etiā modios interpretātur. Erit igitur eiusdē capacitatis cui⁹ est amphora: quandoquidem amphorā tres modij implēt: aut duo modij attici quod ab illis dicūtur medimni de quibus in suo loco dicem⁹.

Funis qui a grecis dicit^r schoenos continet duas parasangas Hoc est sexaginta stadia. huius mēsurę meminerūt frequenter litterę sacrę. Vt in psalmo. xv. Funes ceciderūt mihi in præclaris. nā pro mensura eo in loco accipi debet. quę admodum & funiculus compluribus alijs in locis. ab hebræis hæc mensura chebel appellatur.

Gomor mēsurā ē in sacris litteris quę iussit dñs in exodo cap. xvj. Filios israel metiri cibum illū celestē quo pluerat in usus filiorū israel. Erat autē gomor decima pars ephi: ut ibidem legitur. Hieronym⁹ de nominibus hebraicis: gomor inquit est mēsurā atticoꝝ choenicū trium. Choenix autē quę admodū suo in loco dixim⁹ duodecima pars est amphorę. Igitur gomor est quarta pars amphorę: quō igit^r cōstare potest quod dixim⁹ ephi eiusdē prope quātitatē eē cui⁹ est amphora: nisi subsit hæc mensurę uarietas quę non sit notata ab autotibus.

Gressus continet duos pedes cū dimidiō hoc est dimidiū passus: qui pedes habet quicquid. ut inter uestigiū pedis præcedētis & sequētis intersit cubitum.

Hemina dimidiū sextarij cōtinet: unde Priscian⁹. heminas recipit geminas sextarij unus. Geli⁹ libro. iij. Si ex sextario inquit hemina fusa est. dicta hemina ab hemis quod ē semis. quia ut dixim⁹ sextarij dimidiū continet. eadem est cotyla.

Intinctus acetia Plinio plerumquę uertit^r qui a grecis oxybaphus appellatur: continetquę hemina quartam partem ut in uerbo acetabulum diximus.

Iugerum soli spaciū est habens longitudinis ducētos quadraginta pedes: latitudinis centum uiginti hoc est duos actus quadratos: unde ab illo iunctu Columela uult iugerum esse dictum. Nequę sub illa tantum figura iugerum appellatur: sed omnis area quę cōplectitur uiginti octo mille pedes quadratos iugerum appellari potest: qui numerus colligitur si ducas centū uiginti pedes longitudinis per ducentos quadraginta latitudinis.

Ligula mensura est eadem fere quę cochleare aut paulo maiuscula. Hęc nostri temporis pharmacopolę spathulam uocant: ut in uerbo cochlear diximus. utitur ea mensura frequenter Plinius. dicta est autē ligula quod sit quasi lingua expuncta. n. littera ut in plerisque. Martialis in disticho cuius lema est ligula.

Quāuis me ligulam dicant equitesquę patresquę.

Dicor ab indoctis lingua grāmaticis.

Medimnū est amphorę dimidiū. Priscianus. Huius dimidiū fertur uelut ipsa medimni amphora. Cornelius nepos in attici uita modius inquit latine athenis medimnū dicitur. Est & medimnū maius quod continet modios septem de quo Cicero quinta in uerrem actione. In iugere leontini agri medimnū fere tritici seritur æquali ac perpetua satione. & infra medimnōs nonaginta hoc est modios sexcentos.

Metreta eadem est quę amphora. quę ceramiū. quę latine

quadrantal. Plautus in milite. Ea pecunia quæ metretas trecentas tolleret parasse. Ioannes quoque in euangelio cap. ii. Erant inquit ibi hydræ capientes singulæ metretas binas uel ternas.

Milliarium hoc est mille passus continetur octo stadiis. Sed græci magis utuntur stadiorum numero; latini miliariorum. Illud est animaduersum a me sæpe in uia illa quam supra uocauimus argenteam; quattuor miliaria de quibus tam multa locuti sumus explere leugam.

Mystrium quemadmodum Priscianus ait cyathi quarta pars est. Atqui cyathus ut suo loco diximus cotylæ siue heminae sexta pars est.

Modius tertia pars est amphoræ dicente Prisciano.

Amphora terque capit modium sextarius istum. Sexdecies capit. Quod si recte Cornelius Celsus medimnū ex græco in modium uertit; fieri potest; ut quod de palmo dicitur: quod alius est maior; alius minor; idem & de modio dicatur. Vt quod Columela lib. ii. scribit iugerum agri pinguis modios tritici quattuor postulat; de maiori modio intelligatur.

Orgyia sex pedum complectitur spacium. Herodotus lib. ii. ubi de labyrintho; iuste inquit orgyie centum implent stadiū. Suidas orgyiam interpretatur quantum inter brachia manusque expansas continet; ut hoc est ulnā. Theodoros ex Aristotele in passum uertit. hoc est uno pede minor; cum passus quinque pateat pedes. Laurentius ex herodoto tres passus orgyiam interpretatur; sed recte an perperam; ipse uiderit.

Oxybaphus a græcis dicitur; quem Plinius aliquando intinctum a ceteri interpretat; ut sit uerbum ex uerbo. nam oxy est acetum & bapto intinguo. Vfitatus tamen a latinis dicitur acetabulum; ut in suo loco dictum est. Græci tum pro mensura tum pro pondere accipiunt. Galenus in pri. decamerid. adde hyofcyami contriti oxybaphum. Priscianus de cotyla. Bis quinque faciunt drachmæ si appendere uelis. Oxybaphus si et si quinque addatur ad istas. Continet autem oxybaphus heminae quartam partem; quando synonyma sunt oxybaphus intinctus acetum & acetabulum.

Passus a passis diuariatque pedibus dicitur; constat pedibus quinque. siue duobus bematis hoc est gressibus. gressus namque ut diximus duos pedes cum dimidio complectitur hoc est uestigium & cubitum.

Palæstes mensura est quattuor digitorum; qui ab antiquissimis græcorum doron appellabatur. Hieronymus in illud iezecielis cap. xl. In manu uiri calamus mensuræ sex cubitorum & palmi. septuaginta palæsten inquit pro palmo posuerunt; qui græce rectius dicitur palæstes; & est sexta pars cubiti. Porro palæsten palmum appellare consueuerunt. Quod si palæstes sexta pars est cubiti; cubitum autem sesquipede continet; manifestum est partem sextam cubiti esse palæsten hoc est digitos quattuor. Hermolaus in Plinium libro. vii. Sunt inquit sex palæstæ sex spithamæ; hoc est semidodrates. Semidodrans autem quattuor pedis uncias cum dimidia complectitur. hoc est sex fere digitos. sed superior ratio magis est constans.

Palmus dupliciter accipitur apud latinos & spithama quod potest

appellari palm⁹ maior & p paleste: q̄ pōt appellari palm⁹ minor i hoc posteriore significato accipit i sacris lris ut i primo regum uolumine de Golia scribitur quod erat altitudo sex cubitorum & palmi hoc ē uiginti digitis minor achille quem lycophron heptapechyn uocat: idest septicubitalem. & in iezieiele: ut in uerbo palestes dixim⁹ Palmus maior est qui a Plinio dodrans idest nouem uncie a græcis spithama dicitur.

Parasanga ut Herodorus libro.ii. tradit complectitur triginta stadia. Strabo tamē libro.xi. persicū inquit parasangam alii sexaginta stadiorum fecere: alii trecetorum quadraginta. Festus mātionem trā esse dicit: quæ græcæ dicitur stathmos.

Pechys cubitum interpretatur: & est mensura quattuor & uiginti digitorum hoc est sesquipedis. nam cubitū quattuor digitis minus pygon a græcis dicitur. lege in uerbo pygon.

Pes: qui metitur omnia commensurabilia in quocunq; genere sint posita: non potest aliunde monstrari quantus sit: cum ipsum sit primū: quo reliqua eiusdem generis mensurari debent. de cuius legitima quantitate satis multa in superioribus dictum est.

Pygon interpretatur cubitum. sed cum pro mēsurā accipitur digitis uiginti constat hoc est quattuor minus q̄ pechys. hoc est ab ipso cubiti ancone ad secundum minimi digiti articulum: cum pechys ad impudici summitatem extendatur: a pygone sunt q̄ dicant pygmeos cognominatos.

Porca quēadmodū libro. vi. de re ru. Columela scribit areā

complectitur longitudinis centum uiginti pedum latitudinis uero triginta. Hanc inquit a gallis candetū uocari. Alias porca dicitur cū inter duos late distantes sulcos medius cumulus siccam sedem frumētis præbet: dicta porca quod aquas porcat idest porro arceat: siue ut Varro putat quod frumentum porrigat.

Quadrans quarta pars est assis siue cuiuscunq; alterius solidi. puta pedis. iugeri. horæ. diei. anni. ut si dixeris quod annus constat ex tercetum septaginta quinque diebus & quadrante. idest ex sex horis. Columela libro. vi. In iugere quadrans. i. quarta pars in quo scrupula septuaginta duo hoc est pedes quadrati septingenti uiginti.

Quadrantal inqt fest⁹ antiq; uocabāt amphorā. quod uas pedis quadrati quoquo uersus sextari⁹ octo & quadraginta cōplectit. Plautus in Curguli. Anus hæc sitit. capit quadrantal. dicitur etiā græce metreta & ceramion. In alia significatione quadrantal est figura cubica.

Quincuns nō modo significat quinque assis uncias: uerum etiam uas quinque uini uncias capiens. Martialis quincunces & semisses bessemq; bibanus. Caius ut fiat Iulius & Proculus. Iugeri quoq; uncia quinque dicitur quincuns: in quo sunt scrupula centum uiginti. pedes quadrati duo decim mille

Satū quod hebraice dicitur seth: cōtinet ut ipi dicūt sexaginta oues & putamina. Cor⁹ uero sexaginta sata. Hieronym⁹ in illud Matthei. xiii. Fermētū abscondit in farina trib⁹ satis. Satū inqt gen⁹ est mēsurā iuxta morē puinciae palæstine sesquimodiū continens. Idem in illud geneseos cap.

xviii. Tria sata similiae commisce. tria sata inquit idest tres amphoras. Ergo hieronymus non constat sibi: cum in priori loco simpliciter in posteriori duplum posuerit.

Schoenos quod funis interpretatur quemadmodum in superioribus dictum est duas continet parasangas. dicitur autem schoenos idest funis quia hoc genere mensurae utebantur itineris mensuras. Vtuntur hac mensura Herodotus & Solinus.

Scrupulorum usus non solum reperitur in ponderibus sed etiam in mensuris. Varro de re rustica iugeri inquit pars minima dicitur scrupulum idest decem pedes longitudinis & latitudinis totidem ut sint in scrupulo pedes quadrati centum. Estque vigesima pars unciae.

Semiugerum est iugeri dimidium in quo sunt scrupula centum viginti quattuor idest pedes quadrati quattuordecim mille quadringenti.

Semodius est semis modii. Varro de lingua latina se inquit ualet dimidium ut in semodio. selibra semuncia. Iuuenalis Semodio scobis haec emundet seruulus unus. Martialis semodius que fabae cum uimine picenarum.

Semuncia idest dimidium unciae etiam in his dicitur quae non constant pondere ut horae. Plinius libro ii. Lunam dicit lucere dodrantes & semuncias horae. Et iugeri semiunciam Columela dicit continere scrupula duodecim hoc est pedes quadratos. M. cc.

Septuns est cuiuslibet solidi pars dimidia & duodecima. Columela iugeri septuncem continere dicit scrupula centum sexaginta hoc est pedes quadratos sedecim mille octingentos.

Sescuncia etiam in magnitudinibus continet unciam cum dimidio. Plinius libro xxxvi. Fastigium seruari in pedes de

nos & sescunciam. Idem libro xiii. Tota inquit mensa crassitudine sescunciali.

Sextans pars est sexta cuiuslibet solidi. Vnde Columela sextantem iugeri dicit continere quadraginta octo scrupula idest pedes quadratos quattuor mille octingentos.

Sextarius est quadragesima octaua pars amphorae. festus in uerbo quadrantal. Amphora inquit pedis quadrati octo & quadringenta sextarios capit. Priscianus quoque Amphora terque capit modium sextarius istum Sexdecies haurit.

Sextula inquit Varro dicta est quod sit sexta pars unciae. Iugeri uero sextula ut scribit Columela continet scrupula quattuor hoc est pedes quadratos quadringentos.

Sicilicus dicitur qui continet scrupula sex: dicitur sicilicus ut ait festus quod lecet dimidium semunciae. In agri iugere completitur pedes quadratos sexcentos. Est quoque sicilicus pedis quadragesima octaua pars. Plinius libro xiii. Mesam quattuor pedes sextante & sicilico excedentem. dicitur quoque sicilicus per abscisionem. Idem Plinius in eodem libro. Tribus inquit sicilis infra quattuor pedes. In sacris litteris siclus dicitur qui appedit viginti obolos. ut in leuitico & numerorum libro & Iezeciele legitur.

Spithama est pedis dodrantes hoc est palmus maior. unde & Plinius libro vii. Pygmeos spithameos putat esse dictos quod essent altitudinis trium spithamarum. id est ternorum palmorum.

Stadium siue stadii non utroque modo legitur: continet centum viginti quinque passus: estque octaua milliarii pars: non octo stadia consistunt milliarii. Apud Gellium in ipso statim initio noctium at ticarum stadium olympicum quod Hercules metatur est

fuis passibus ducentorum fuisse pedum legitur: sed nescio an fuerit uicium librariorum: cum apud autores omnes costet centum uiginti quinque passus implere stadium.

Stathmos continet octo & uiginti milia: interpretaturque mansio: & est iter unius diei. In sacris litteris mensioes ille filiorum israel quibus castrametati sunt in deserto graece stathmi quoque dicuntur. Status siue statura ut inquit Victorinus qui de limitibus & mensuris scripsit: est altitudo cuiusque sua: sed cum simpliciter status dicitur: de mediocri debemus intelligere quemadmodum & de pede.

Triens est cuiuscunque solidi pars tertia. Columela iugeri trientem continere dicit nonaginta sex scrupula: hoc est pedes quadratos nouem mille sexcentos. Ipsius praeterea pedis tertia pars dicitur triens.

Ulna quemadmodum Seruius grammaticus in illud Vergilii tris pateat caeli spacium non amplius ulnas: ulna inquit est spacium quantum utraque manus extendit dicta ab olenis. id est brachiis. Idem in illud Vergilii tertio georg. Septemque assurgit in ulnas semper hyems: dicit magis placere sibi esse cubitum. Cui Suetonius astipulat. Plinius tamen lib. xvi. Totum complexum brachiorum eo nomine significari opinatur. Arboris inquit crassitudo quattuor hominum ulnas complectentium implebat.

Uncia duodecima pars est assis siue cuiuscunque solidi unde & uasorum capacitas uncias distinguebat & pes ipse omnium mensurarum mensura in duodecim uncias diuisus est: quemadmodum in digitos sexdecim.

Haec habui iucundissime auditor: quae de mensuris posse dicere: & nisi fore spacium exclusus iniquis non nihil habebam quod

de ponderibus & mensuris praeter aliorum opinionem differerem: cum praesertim affectiones quaedam sint utriusque disputationi communes. Nam quod plerique mensuras ad pondera & pondera ad mensuras reducere conantur: id frequenter nos decipit: cum sub eadem uasis capacitate alia res alia duplo atque etiam triplo propendat. Neque id solum in rebus diuersorum generum: sed etiam in eadem specie. Quis enim nescit quod in genere tritici robur trimestri praeponderet: atque trimestre rursus filigine. atque adhuc robur ipse in terra multis annis proscissa multo grauior in effoeta leuior proueniat? Sed libet mihi hanc de mensuris disputationem eo fine concludere quo Priscianus ipse cum ca de re ageret opus suum absoluit.

Haec de mensuris: quarum si signa requiris.

Ex ipsis ueterum poteris cognoscere libris.

Sed ne duae pagellae que supersunt ex hoc ternione perirent: libuit apponere Archimedis per quod subtile inuentum: quo deprehendit in auro suberato coelatorum furta.

Ex vitruuio libro. ix.

Quomodo portio argenti auro mixta in integro opere deprehendi discernique possit.

Archimedis uero cum multa miranda inuenta & uaria fuerint ex omnibus & infinita solertia: id quod exponam uideat esse expressum unum. Hiero enim Syracusis auctus regia potestate rebus be-

ne gestis cum auream coronam uotiuam; diis immortalibus quodam in fano constituisset ponendam manu precio locauit faciendam; & aurum ad saconicum appendit redemptoris ad tempus opus manu factum subtiliter regi approbauit. & ad saconicum pondus coronę uisus est præstitisse. Posteaq̄ iudicium est factum: depto auro tantundem argenti in id coronarium opus admixtum est. Indignatus Hiero se contemptum esse: neque inueniens qua ratione id furtum deprehederet rogauit Archimeden uti in se sumeret sibi de eo cogitationem. Tunc is cum haberet eius rei curam: casu uenit in balneum: ibiq̄ cum in solium descenderet: animaduertit quantum corporis sui in eo insideret: tantum aquæ extra solium effluere. itaque cū eius rei rationem explicationis offendisset: non est moratus: sed exiuit gaudio motus de solio: & nud⁹ uadēs domum uerbis significabat clara uoce inuenisse quod quæreret. Nam currens itentidem græce clamabat eurica. tū uero ex eo inuentionis ingressu duas dicitur fecisse massas æquo pondere: quo etiam fuerat corona: unam ex auro: & alteram ex argēto. cum ita fecisset: uas amplum ad summa labra impleuit aquæ: in quo dimisit argenteā massam. cuius quanta magnitudo in uase depressa est: tantum aquæ effluxit. ita exempta massa: quanto minus factum fuerat: refudit. sextario mensus est: ut eodē modo quo prius fuerat: ad labra æquaretur. ita ex eo inuenit quantum ad certum pondus argenti ad certam aquæ mensurā responderet. cum id expertus esset: tum auream massam similiter pleno uase dimisit; & ea exempta eadem ratione

mensura addita inuenit ex aqua tanto minore: quanto minus magno corpore eodem pondere aurī massa esset q̄ argenti. Postea uero repleto uase in eadem aqua ip̄a corona dimissa: inuenit plus aquæ defluxisse in coronam argenteam q̄ in auream eodem pondere massam: & ita ex eo q̄ fuerit plus aquæ in corona q̄ in massa ratiocinatus deprehēdit argenti in auro mixtionem: & manifestū furtum redemptoris.

Hanc repetitionem dixit Antonius nebrissen. historiographus regius & cathedrarius rhetorices in salmanticensi gymnasio Ad tertium idus Iunias año salutis Christianę M. d. x. Rectore scholarum Francisco Salmāticensi eiusdē ciuitatis ecclesię portionario & xantho a castella scholastico morumq̄ censore ac magistro.

Laus deo.